

הרב רפאל ספייער

נווה יעקב, ירושלים

פשט הכתוב 'ממחרת השבת'

ומדוע ניתן לצדוקים מקום לטעות בו

* אחלק את דבריי בעניין זה לשני חלקים:

האחד, פשט המקראות במצוות "וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמַּחֲרַת הַשַּׁבָּת" ו"שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת"¹, ואבאר שהמילה 'שבת' בתורה היא שבת כפשוטו ולא שבוע, וממילא פשש"מ יתכן כפי' הצדוקים. ובחלק השני, אבאר את תוכן עניין הסתירה בין 'פשט' ל'דרש', למה ניתנה תורה בסדר כזה, שפשוטה נלמדת הפך מדרישתה. ומדוע ניתן לצדוקים מקום לטעות אחר פשוטם של מקראות. וכן אנסה לבאר מה ראו הצדוקים 'למסור נפשם' לפשש"מ בפרט במקום זה, שמשמע שעל קביעת חג השבועות נסובה המחלוקת, וממה נובעת טעותם.

א. פשוטו של מקרא

'שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת' אליבא דרבן יוחנן בן זכאי

אכן בגמרא כבר מצינו² שרבן יוחנן בן זכאי סובר שפשט הכתוב "שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת תְּמִימַת תְּהִינָה"³ – קאי על שבת ממש, ומעמיד באוקימתא ד"כאן ביו"ט שחל להיות בשבת"⁴. זאת אומרת שאין הכי נמי כך באמת הפשט, ואיירי בשנה מסוימת.

ורק אקדים ואומר, שביאור ע"פ פשש"מ נכון ועומד על דרך הפשט, אע"פ שדרשו חז"ל את הפסוק באופן אחר. דתורה נלמדת בפשט ונדרשת בדרש. ואף אם אין אנו מוצאים הסבר מדוע דרשו חכמינו דרישתם, עדיין עסק הפשט חולק לו מקום לעצמו. וכפי שמצינו ראשונים רבים⁵ שעסקו בתורת הפשט ולא הרגישו צורך לבאר וליישב הדרש לפשט, אפילו כשהם סותרים זא"ז. אכן, בחלק השני אציע ביאור על מתח זה בכלל, הנוגע לסוגיא דנן בפרט.

² מנחות סה ע"ב.

³ ויקרא כג, טו.

⁴ שם.

⁵ כהרשב"ם ור"י בכור שור ועוד.

* מתוך דברים שנאמרו בפאנל 'מחרת השבת' בהמשך הזמן [בית מדרש הגר"א]. הוקלד ונערך ע"י יה"ל.

¹ ויקרא כג, טו.

'שבת' – 'שבתון' ולא 'שבוע'

המילה 'שבת' בלשון תורה, שונה מלשון חכמים המצויה במשניות. – שבמשנה ובגמרא מצוי שמשתמשים במילה 'שבת' גם לכוונת 'שבוע', מלבד פירושה [שבתון] – 'שבת' של שביתה. אך בלשון תורה, בכל התנ"ך, לענ"ד לא מצאנו את הלשון 'שבת' בשימוש למילה 'שבוע' (ועיין הערה⁶).

ועל כן מצוות הספירה המפורשת בכתוב בפרשת אמור⁷ פירושה כך:

וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמִּחֶרֶת הַשַּׁבָּת... שִׁבְעַת שָׁבָתוֹת תְּמַיִמֹת תִּהְיֶינָה: עַד מִמִּחֶרֶת הַשַּׁבָּת הַשְּׁבִיעִית תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם..."

- "שבע שבתות" - פירושו שבע ימי שבתון, ולא שבע שבועות. ואם אכן ישנו דין בשבע שבתות של שביתה ממלאכה – שבת בראשית, בהכרח גם "מחרת השבת" צריך לצאת ביום ראשון, בשביל שתתקיים ספירת שבע שבתות, וכדי שתסתיים הספירה ב'שבת השביעית', אשר למחרתה - ביום החמישים 'וְהִקְרַבְתֶּם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַה'...!".
אכן בפרשת ראה מפורש בכתוב⁸:

"שִׁבְעָה שָׁבָעַת תִּסְפֹּר לָךְ מֵהַחֵל חֲרַמְשׁ בְּקָמָה תִּחַל לְסַפֵּר שִׁבְעָה שָׁבָעוֹת."

והיה מקום לומר שלא כדברינו, דלהדיא כתיב 'שבעה שבועות'.

אלא, ראשית יש להדגיש כי נראה ש'שבוע' זה גם הוא אינו מעת לעת, כגון מיום שלישי ליום שלישי, אלא מסתבר בלשון המקרא ש'שבוע' הוא מיום ראשון לשבת. והיינו שהיו קוצרים שבע שבועות שלימים מתחילת השבוע עד סופו, ושובתים בשבת.

וכן יעויין ברש"י במנחות שם⁹ וז"ל: "ושבועות לא קרי אלא אותן המתחילות באחד בשבת ומסיימות בשבת".

אמנם, יוצא מן הכתוב שיש אכן דין נוסף בספירת 'שבע שבועות', מלבד הדין של ספירת ה'שבע שבתות'. וכמו שיש דין נוסף ל'מימני יומי' מלבד הדין ל'מימני שבועי', הכי נמי קיים דין לספור 'שבתות'.

ובשביל לבאר זאת, נקדים בפרשת השמיטות ליובל.

שלוש ספירות: שבע שמיטות, שבע שבועות שנים, תשע ארבעים שנה

כן צריך לבאר בכתוב במצוות היובל בפרשת בהר סיני¹⁰:

"וּסְפַרְתָּ לָךְ שִׁבְעַת שָׁנִים שִׁבְעַת שָׁנִים שִׁבְעַת שָׁנִים וְהָיוּ לָךְ יְמֵי שִׁבְעַת שָׁבָתוֹת הַשָּׁנִים תִּשְׁעַת וָאַרְבָּעִים שָׁנָה."

⁷ ויקרא כג, טו – טז.

⁸ דברים טז, ט.

⁹ מנחות סה ע"ב.

¹⁰ ויקרא כה, ח.

⁶ ומה שהביא רמב"ן מ"באי השבת" (מלכים ב, יא, ה) ו"מתי יעבר החדש ונשבירה שָׁבָר וְהַשָּׁבָת וְנִפְתָּחָה בָר" (עמוס ח, ה), גם אותם אפשר לפרש שלא בלשון שבוע, יעויין שם במפרשים.

דחזינן שיש שלוש צורות לספור:

א. שבע שמיטות.

ב. שבע שבועות של שנים.

ג. ארבעים ותשע שנים.

ד'שבע שבתות' הוא שבע שנות שמיטה (שבתות הארץ), ואין פירוש 'שבתות' - 'שבע שבועות שנים', דהרי חוזר על עצמו הפסוק מיד שוב - 'שבע שנים שבע פעמים'.

ואין הכוונה שהכתוב מפרש איזו הם 'שבע שבתות' - הוי אומר - 'שבע שנים שבע פעמים'. דאם כן, לא הוה ליה למכתב כלל 'שבע שבתות'.

אלא ודאי שקיימים כאן שלוש צורות שצריך לספור, ואכן יש תוכן בספירת שמיטות, ויש תוכן בספירת שבועות [שנים]. ויש תוכן בספירת השנים.

ספירת העומר בפרשת אמור ובפרשת ראה

ואם כן, נשוב למצוות ספירת העומר, דהיינו הך הוא בספירת העומר:

בפרשת אמור כתיב - "שֶׁבַע שָׁבָתוֹת". ו"תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם".

ובפרשת ראה כתיב - "שֶׁבַע שָׁבָעוֹת".

הכא נמי חזינן שיש מצוה לספור בשלש צורות: א. 'שבתות'. ב. 'שבועות'. ג. 'ימים'.

ומה שאביי אומר במסכת מנחות¹¹ - 'מצוה למימני יומי ומצוה למימני שבועי' - משום שחכמים הפקיעו את מצוה 'למימני שבתות' בדרשתם. עיין לקמן.

והרעיון, גם הוא כמו ביובל, שכמו שיש שבע שמיטות [- שבתות שנים], ואחר כך עושים שבת גדולה של שנתיים - והוא יובל. כך במצוות ספירת העומר, מצווים לעשות שבע שבתות בימי הקציר - דכתיב "בחריש ובקציר תשובות", ולבסוף שבת גדולה של יומיים והיא חג שבועות.

וכמובן טעם העניין, דאלו הן שבתות מיוחדות ששובתים מהמלאכה הגדולה שבשדה, שעסוקים במלאכת הקציר, ולא כשאר השנה שהשביתה אינה חידוש ניכר כל כך.

הקושיות על פירוש זה

מה שמקשים על פירוש הצדוקים, דאי הכי אין זמן קבוע, וגם 'מחרת השבת' משמע שבת ידועה שכולם מכירים ויודעים. ואילו הקציר הוא לא זמן קבוע, שיש מקדים ויש מאחר.

זאת אינה קושיא אלימתא, כיון שיש זמן שמתחילים את הקציר ביחד. והקוצרים בשדה יודעים את הזמן. וכשאחד מתחיל מתחילים אחריו חבריו. וכן רואים במשנה בנדרים¹² שאדם נודר 'עד הקציר' - 'אינו אסור אלא עד שיגיע', משמע שיש זמן, ושכשהוא מגיע הוא ידוע לכל.

¹² פרק ח משנה ג.

¹¹ סו ע"א.

אכן, הבעיה הלשונית האמיתית לפי הצדוקים, ושכבר הצביעו עליה הראשונים, היא בתיבה 'תמימות': שאם המצווה לספור את ימי השבת – איך אפשר לספור שבע שבתות לא תמימות. ואם כן אייתיר לך קרא ד'תמימות'. ואין לזה יישוב אשר מניח את הדעת והתשובות לזה הן דחוקות¹³.

מכל מקום, אף שתיבת 'תמימות' היא דוחק גדול לפירוש זה, ויש מזה טעם גדול לבא ולדרוש, [עייין לקמן], על כל פנים, לענ"ד עדיין אין כל זה יכול להוציא מפשט הכתוב ש'שבע שבתות' היינו שבע שבתות של שביתה. וממילא הספירה צריכה להתחיל למחרת השבת ביום ראשון ולהסתיים למחרת השבת השביעית ויתקיים ספירת שבע שבתות.

אבל אכן 'מחרת השבת' מצד עצמו, וודאי אפשר לפרשו שהוא יום טוב, דיו"ט גם איקרי שבת בתורה.

ב.

החלק החקלאי והחלק ההיסטורי שבשלושת הרגלים

מצינו בתורה בכל שלושת הרגלים, שהם מורכבים משני חלקים: יש את הפן חקלאי, ויש את התוכן הרוחני וההיסטורי של מועדי ה'.

ואם נסתכל בפסוקים נראה, שבפסח אשר באביב קיים כמובן התוכן הרוחני של יציאת מצרים. וכן בסוכות מלבד חג האסיף החקלאי, ישנו גם את חג הסוכות – "למען ידעו דרתיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל"¹⁴.

אבל חג השבועות הוא חוליה חסרה בסדרת החגים הרוחניים. במקרא לא מוזכר במפורש חגיגת זמן 'מתן תורה', אלא רק משמעותו החקלאית – 'חג הקציר'.

בזווית נוספת רואים דבר נוסף: את חג הפסח מבואר בתורה שחגו במדבר. כן גם חג הסוכות, בחלק הראשון בפרשיה של סוכות – לא מבואר שזה תלוי בארץ. אבל ישנו חלק נוסף בפרשת סוכות ששייך רק בארץ.

שכך הפרשיה מתחילה:

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בְּחַמֶּשֶׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה חַג הַסֻּכּוֹת שִׁבְעַת יָמִים לַה': (ויקרא כג, לג – לד)

ואחר כך מפסיקה הפרשה בסיכום:

אֲלֵה מוֹעֲדֵי ה' אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ לְהַקְרִיב אֹשֶׁה לַה' עֲלֶיהָ וּמִנְחָה זָבַח וּנְסֻכִים דַּבֵּר יוֹם בְּיוֹמוֹ: מִלֶּבֶד שַׁבָּתָת ה' וּמִלֶּבֶד מִתְּנוּחֹתֵיכֶם וּמִלֶּבֶד כָּל גְּדֻרְיֵיכֶם וּמִלֶּבֶד כָּל נְדָבְתֵיכֶם אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַה': (שם פסוקים לז – לח)

¹⁴ ויקרא כג, מג.

¹³ עי' ראב"ע פסוק יד.

ובאורח פלא חוזרת התורה שוב:

אך בחמשה עשר יום להדש השביעי באספכם את תבואת הארץ תחגו את חג השבעת ימים ביום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון: (שם פסוק לט)

אלא ביאור הכתובים כך הוא: פרשה ראשונה מתקיימת אף במדבר – "חג הסוכות", ופרשה שניה רק בארץ ישראל – "באספכם את תבואת הארץ".

אבל חג השבועות לא מוזכר במקרא¹⁵ שנוהג במדבר, ובעניין זה דומה לחג האסיף [בלא חג הסוכות] ששייך רק בארץ. שהרי התורה מתחילה את פרשות העומר וספירת העומר בפסוק:

וידבר ה' אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם וקצרתם את קצירה והבאתם את עמר ראשית קצירכם אל הכהן: (פסוק ט)

ואכן דבר זה מתבקש, שאם המקרא לא מזכיר את החלק הרוחני וההיסטורי של שבועות אלא רק את הפן החקלאי, אזי גם מובן מדוע לא מוזכר בכתובים שחגגו את שבועות במדבר¹⁶.

דרישת ה' ותורתו לעומת השטחיות הצדוקית

קיימים פסוקים רבים בתנ"ך שצריך לדרוש את ה', את התורה. צריך הרבה העמקה כדי להגיע אל הקב"ה.

וכאן נקודת הוויכוח והטעות של הצדוקים. שהם מבינים שלא צריך לדרוש את ה' ואת תורתו. והטעם להבנתם זו יבואר בהמשך. ואמרו בגמרא שדבר שהצדוקים מודים בו היינו זיל קרי בי רב. דהיינו הקריאה הפשוטה והשטחית¹⁸.

זאת אומרת שה' נתן רובד בתורה שאפשר לקרא אותה ו'להסתדר' עם הכתוב [דאי לאו הכי, הצדוקים לא מכוונים גם ל'זיל בי רב']. אך כשנדרוש את התורה נבין ונעמיק ולפעמים אף נזהה דברים הפוכים מהפשט הראשוני.

'זמן מתן תורתנו' מתגלה רק ע"י דרישה

וכפי שענה וייסד המהר"ל שבסדר הנכון אין הקב"ה דורש מאתנו לחגוג את מתן תורה, ודבר זה מובן מכמה טעמים. וברור הוא. שחג זה של זמן מתן תורתנו והשמחה בו, צריך לבא מתוך דרישה שלנו.

¹⁸ כמובן אצלם יש גם דרש. אך בד"כ הם מסתפקים בפשט. וגם פשט לא ברור מה הוא, כי כל דרישה גדולה יותר מחשיבה את הדרישה הפחותה ממנו כפשט. ואכמ"ל.

¹⁵ אכן מבואר בתושבע"פ במשנה במנחות בפרק התכלת שהקריבו את מוספי חג השבועות. וכאן אנו מבארים את המפורש במקרא. עיין להלן.
¹⁶ עיין הערה קודמת.

ולכן פרץ דווקא כאן הוויכוח העקרוני.

שאפשר ללמוד שהספירה תלויה אך ורק בקציר: מחכים לשבת ומניפים את העומר, וסופרים שבעה שבועות עם תחילת הקציר כדכתיב - "מִהַחֵל חֶרְמֶשׁ בְּקָמָה תִּחַל לְסַפֵּר שִׁבְעָה שָׁבָעוֹת: וְעֲשִׂיתָ חֵג שִׁבְעוֹת לַה' אֱלֹהֶיךָ"¹⁹. ולפי"ז אין לזה קשר לפסח.

ובעצם, התפיסה העקרונית הצדוקית כבר מתחילה ביחס שלהם לתורה. שהם חשבו שאדם בא לעולם כדי להיות ולחיות בעולם, לא בשביל התורה. אלא שיש תורה שמסדרת את החיים, חוק נכון וטוב לחיות בו לסדר העולמי. ושורשה של תפיסה זו נעוץ בכפירתם בעולם הבא²⁰.

ועל כן הצדוקים לא יאמרו שיצאנו ממצרים בשביל מתן תורה. אלא הוא רק אילוץ - כיון שיצאנו ממצרים, צריך לתת תורה. ולכן אין שום צורך לספור מפסח לדבר נוסף, אלא יצי"מ היא סיומו של הדבר לדעתם.

וממילא הם גם לא ידרשו את התורה לגלות צפונותיה, אין התורה דבר נכבד כ"כ בעיניהם שיש להפוך בה, כיון שלפי תפיסתם לאו כולא בה.

הוא מה שפטפט אותו זקן²¹ כנגד ריב"ז ואמר לו, "משה רבינו אוהב ישראל היה ויודע שעצרת יום אחד הוא עמד ותקנה אחר שבת כדי שיהו ישראל מתענגין שני ימים", הוי אומר, אין התורה אלא סדר נאות לחיות ולהתענג כאן בעולם הזה. והוא שענהו ריב"ז בחכמתו "ואם משה רבינו אוהב ישראל היה למה איחרן במדבר ארבעים שנה", כלומר, לכשתדוק בתורה ותראה הדינים הנוראים והתוכחות הגדולות. תדע שלא יתכן לפרשה רק על סדר נאות כאן בעולם הזה. משה רבינו אינו "אוהב ישראל" במובן הפשוט והשטחי שדואג לטובתם המיידית של ישראל כאן בעולם.

וכל הקורא בתורה כמו שצריך, למן עקידת יצחק בראשיתו ועד איסור כניסת משה לארץ בסופו, ורואה את כל מה שבינתיים מבין שיש דבר שהתורה מצפינה לדורשיה. ומזה ישכיל להבין ששבועות צופן בתוכו עוד דבר, והוא המקשרו לפסח, ושיציאת ממצרים זו תחילת ספירה לדבר הגדול ממנה.

ובשביל לדרוש צריך ללמוד פשט היטב, כיון שדורשים את הפשט עצמו. שאחרי שלומדים היטב את הפשט מזהים את החספוס שבו, את החלקים שלא מסתדרים לגמרי, או אז מגיעים אל דרש. אבל אם חלילה נעקם את הפשט, אזי עלול הפסוק להסתדר גם בלי הדרש התכליתי.

¹⁹ דברים טז, ט-י.

²¹ בראיות. במנחות שם (סה ע"ב).

²⁰ כך מקובל להסביר את תפיסתם. ואכמ"ל